

Texten ingår i Michael Löwys antologi [Marxismen i Latinamerika från 1909 till våra dagar](#)

De första stora latinamerikanska marxisterna

Förord till ”Storm över Anderna” *

José Carlos Mariátegui

José Carlos Mariátegui (1894-1930), grundare av Perus Kommunistparti, är antagligen den viktigaste marxistiska tänkaren hittills i Latinamerika. Vid sidan av hans filosofiska och sociologiska texter (*Försvar av marxismen*, 1928-29, *Sju tolkningar av peruansk verklighet*,** 1928) skrev Mariátegui många politiska texter av som förblir mycket intressanta även långt efter sin tid, eftersom de tar upp grundläggande frågor för arbetarrörelsen i Latinamerika.

Denna text är bland de mest typiska för Mariáteguis tänkande, lika mycket för sina hänvisningar till Sorel (i opposition till ”medelmåttlig positivism”), som han försöker infoga i sin marxistiska vision, som för dess socialistiska ställningstagande i urfolksfrågan. Hans beundran för Inkafolkets historia går inte så långt som till ett ”återuppriktande”, för han inser att vissa ”västcivilisatoriska framsteg” är oåterkalleliga.

Ett av de viktiga styckena i texten kan låna sig till felaktiga tolkningar. När Mariátegui hävdar att en av socialismens funktioner kan vara att ”förverkliga kapitalismen”, blir det omedelbart klart av sammanhanget att han med denna motsägelsefulla formulering menar att bara en socialistisk revolution kan fullfölja den borgerliga revolutionens uppgift att genomföra en jordreform.[M Löwy, 1980]

Efter att i sina tidigare verk ”Om inkalivet” [*De la vida inkaika*] och ”Från andinska byfamiljen till Imperiet” [*Del Ayllu al Imperio*], ha givit oss en schematisk beskrivning av Tawantinsuyu¹ ger Luis E. Valcárcel oss nu en bild av ursprungsfolken idag. Boken förebådar ”en värld som träder fram”, den nya urinvånarens uppenbarelse. Så det kan inte bli en objektiv kritik eller neutral analys: det måste bli en lidelsefull bekräftelse, en hänryckt protest.

Valcárcel ser tydligt ursprungsfolkens pånyttfödelse, för han tror på den. En historisk rörelse i vardande kan inte förstås i sin fulla betydelse utom av de som kämpar för dess framgång. (Den socialistiska rörelsen kan till exempel bara helt förstås av sina aktivister. Det gäller dock inte för redan förverkligade rörelser. Kapitalismen som fenomen har inte förstått och förklarats lika utförligt och precist av några andra, som av socialisterna).

Valcárcels uppdrag i detta arbete är – om vi ska bedöma det som Unamuno² gjorde – inte lärarens, utan profetens. Han föresätter sig inte att bara att registrera de företeelser som pekar på att ett nytt urfolksmedvetande tar form, utan att översätta dess innersta historiska mening, och sålunda hjälpa detta urfolksmedvetande att hitta och uppdaga sig för sig själv. I detta fall blir tolkningen, kanske som i inget annat, en nyskapelse.

Storm över Anderna gör varken anspråk på att vara doktrin eller teori. Valcárcel känner i sig hur quechuafolket återuppstår. Bokens tema är denna återuppståndelse. Och det går inte att bevisa att ett folk lever genom att teoretisera eller resonera, utan bara genom att visa att det är livs levande. Det är vad Valcárcel gör, mer än att dokumentera återuppståndelsens omfattning

* José Carlos Mariátegui, ”Prólogo a *Tempestad en los Andes*”, i *La polémica del indigenismo* (Lima: Ed. Mosca Azul, 1976). Finns på nätet: [Prólogo a Tempestad en los Andes - Red](#)

** Finns på nätet på spanska, [7 Ensayos de Interpretación de la Realidad Peruana](#), och på engelska, [Seven Interpretive Essays on Peruvian Reality](#) – Red

¹ Namn på Inkariket på quechua, på svenska De fyra regionerna.

² Spansk/baskisk filosof och författare

och riktning, vill han lägga fram bevis på dess verklighet.

Första delen av boken har en profetisk ton. Valcárcels text fylls av hans starka känsla för – och tankar på – inkafolkets återuppståndelse. Det är inte Inkariket som återuppstår, det är inkafolket, som efter fyra århundradens dvala återupptar marschen mot sitt öde. I en kommentar till Valcárcels första bok skrev jag att det varken går att avsvärja sig den västliga civilisationens erövring eller koloniseringens och republikens livsavgörande följder.³

Valcárcel erkänner dessa gränser för sin längtan.

I den andra delen av boken visar han ursprungsfolkens lantliga liv i färggranna bilder, fulla av rörelse. Valcárcels prosa antar en ömsint accent av lantlig glädje när han i enkla skisser målar upp bergsböndernas förtjusande, rustika charm. Han återkommer som häftiga debattör i beskrivningen av ”blandfolkens” sjaskiga byar, med sjuka, alkoholiserade, maskätta och cancerangripna parasiter, där såväl ursprungsfolkens som spanjorernas goda egenskaper gått förlorade.

I tredje delen får vi vara med i avgörande skeden i ursprungsfolkens dramatiska historia. Landskapet är detsamma, men färgerna och rösterna är annorlunda. Det heliga bergets sådd och skörd förvandlas till pamparnas [*gamonal*] och trälarnas [*mita*] sorgliga berg. Storgodsägarens [*latifundista*], förmännens [*kelkere*] och polisens råa despotism faller tungt över bondefamiljerna.

I den fjärde delen vaknar berget [*sierra*], havande med hopp. Där bor inte längre en ras enad i uppgivenhet och kravlöshet. En alldeles ny vind far fram genom byn och åkrarna i bergen. De ”nya urinvånarna” uppenbarar sig: här är läraren, agitatorn, drängen, herden som inte längre är desamma som tidigare. För detta har adventistmissionärens insatser inte saknats, men jag kan inte utan reservationer följa Valcárcels framställning av hans roll, av ett skäl: han kan, som Alfredo Palacios varnar, vara den högt utvecklade anglosachsiska imperialismens förtrupp.

Den ”nya urinvånaren” är inte en mytisk, abstrakt varelse, som blir till genom profetens tro. Vi känner honom levande, verklig, aktiv i slutet av denna ”film från bergen”, som författaren själv kallar sin bok. Det som utmärker den ”nya urinvånaren” är inte utbildningen utan andan (alfabetet är inte det förlösande). Den ”nya urinvånaren” väntar. Han har ett mål. Det är hans hemlighet och styrka. Allt det andra är därutöver.

Så har också jag känt igen honom i fler än en inkabudbärare som kommit till Lima. Jag kommer ihåg den oföretsedda och imponerande agitator som jag träffade för fyra år sedan i Ezequiel Urviola, inka från Puno. Det mötet var den starkaste överraskning jag fick av Peru när jag återvände från Europa. Urviola var den första gnistan i den eld som skulle komma. Den revolutionära urinvånaren, den socialistiska urinvånaren. Med tuberkulos och puckelrygg dukade han under efter två års outtröttligt arbete. Det gör inget att Urviola inte finns idag. Det räcker att han har funnits. Som Valcárcel säger: nu är bergen fulla av spartakister.

Den ”nya urinvånaren” förklarar och illustrerar urfolksrörelsens [*indigenismo*] sanna natur,

³ Se här, precis, vad jag skrev då (”Mundial”, september 1925):

Valcárcel går för långt, som nästan alltid när fantasin får fria tyglar. Den västliga civilisationen är inte så uttömd och rutten som Valcárcel antar. Inte ens när Peru har uppnått samma erfarenhet, teknik och idéer, kan Peru på ett mystiskt sätt avsvärja sig så värdefulla och utsökta redskap för att med grov oförsonlighet återvända till sina gamla jordbruksmyter. Erövringen, så hemsk som den var och allt, är ett historiskt faktum. Republiken sådan som den är, är också ett historiskt faktum. Mot dessa ett historiska faktum kan intelligentsians abstrakta eller andens rena uppfattning inte göra mycket, eller något alls. Perus historia, är bara en del av mänsklighetens historia. Under fyra århundraden har en ny verklighet formats. Det är Västs avlagringar. Det är en försvagad verklighet. Men det är ändå en verklighet. Det vore alltför romantiskt att idag besluta sig för att försumma den. [Mariáteguis not]

som i Valcárcel har en av sina mest lidelsefulla evangelister. Tron på urfolkens återuppståndelse kommer inte ur den materiella ”västerniseringen” av quechuafolkets land. Det är inte den vite mannens civilisation eller alfabet som lyfter urinvånarens själ. Det är myten, iden om den socialistiska revolutionen. Ursprungsfolkens hopp är absolut revolutionärt. Samma myt, samma idé, är avgörande faktorer för att väcka andra gamla folk, av andra gamla raser i sammanbrott: hinduerna, kineserna etc. Världshistorien tenderar idag som aldrig förr att styras av en och samma kvadrant.

Varför skulle inkafolket, som byggde det mest utvecklade och harmoniska kommunistiska systemet vara de enda oberörda av denna världsomfattande känsla? Släktskapet mellan urfolksrörelsen och världens revolutionära rörelser är alltför uppenbar för att jag ska behöva dokumentera det. Jag har redan sagt att jag har börjat förstå och rätt värdesätta det ursprungsfolkliga genom socialismen. Valcárcels fall visar exakt på samma sak som min personliga erfarenhet. En man med mångfacetterad intellektuell bildning, påverkad av sin känsla för traditioner, vägledad av olika slags inflytanden och studier, så finner Valcárcel i socialismen det politiska svaret för urfolksrörelsen. I sin bok säger han bland annat ”urfolksproletariatet väntar på sin Lenin”. En marxist skulle inte säga det annorlunda.

Ursprungsfolkens krav saknar historisk konkretion så länge de stannar på det filosofiska och kulturella planet. För att uppnå konkretion – för att bli verkliga, kroppsliga – måste kraven bli ekonomiska och politiska. Socialismens har lärt oss att formulera urfolksproblemet med nya begrepp. Vi har slutat betrakta det abstrakt som ett etniskt eller moraliskt problem, för att erkänna det konkret som ett socialt, ekonomiskt och politiskt problem. Och då har vi för första gången upplevt det uppkälat och bestämt.

De som ännu inte har brutit med sin liberala borgerliga utbildnings begränsningar, och som intar en abstrakt och litterär hållning, fördrivar tiden med att skyffla omkring problemets rasaspekter, och glömmar att politiken och därigenom även ekonomin, är avgörande. De använder ett idealistiskt pseudospråk för att dölja verkligheten bakom dess ytliga kännetecken och följder. Mot den revolutionära dialektiken ställer de ett förvirrat kritiskt struntprat om att lösningen på urfolksproblemet inte kan utgå från reformer eller politiska åtgärder, för de omedelbara effekterna skulle inte komma åt en komplicerad mångfald av vanor och laster, som bara kan ändras genom en långsam, normal utveckling.

Lyckligtvis klarar historien ut alla tvivel och tvetydigheter, och misstagen glöms bort. Erövringen⁴ var en politisk händelse. Den avbröt tvärt Quechuanationens självständiga utveckling, men innebar inte att urinvånarnas lagar och vanor ersattes med erövrarnas. Men detta politiska faktum öppnade en ny tid på alla livets områden, såväl andliga som materiella.

Detta regimskifte räckte för att bryta loss inkafolket från sina grundvalar. Oberoendet⁵ var ett annat politiskt faktum. Det innebar inte någon grundläggande förändring av Perus ekonomiska och sociala struktur. Men det öppnade inte desto mindre ett nytt skede av vår historia, och även om det praktiskt taget inte innebar någon förbättring av urinvånarnas förhållanden – eftersom det knappast alls rörde den koloniala ekonomiska infrastrukturen – ändrades deras juridiska ställning och rörde vägen för deras politiska och sociala frigörelse. När republiken inte följde den vägen så ligger ansvaret för detta förbiseende helt och hållet på den klass som drog fördel av befriarnas verk, som bar med sig sådana rika möjligheter av nya värderingar och principer.

Urfolksfrågan kan inte längre mystifieras på det sätt som en advokat- och författarmobb länge gjort, medvetet eller omedvetet knuten till godsägarkastens intressen. Det är lätt att se hur

⁴ Spanska och portugisiska kolonialmakternas erövring och ockupation av Latinamerika.

⁵ Uppkomsten – genom befrielsekrig – av de nya självständiga latinamerikanska republikerna.

ursprungsfolkens moraliska och materiella elände är en ren följd av den ekonomiska och sociala ordning som de underkastas i århundraden. Denna ordning, efterträdare till den koloniala feodalismen, är pampväldet. Under sådant välde går det inte att på allvar tala om urinvånarens befrielse.

Begreppet pampvälde [*gamonalismo*] betecknar inte bara en social och ekonomisk kategori: storgodsägarna och de stora markägarna. Det betecknar en företeelse. Pampväldet representeras inte enbart av pamparna själva. Det innefattar en lång rangordning av tjänstemän, mellanhänder, ombud, parasiter etc. De urinvånare som kan läsa och skriva blir utsugare av sitt eget folk, när de ställer sig i pampväldets tjänst. Företeelsens nyckelfaktor är det halvfeodala storgodsväldets maktövertag i statens politik och maskineri. Så denna faktor måste beaktas om vi med rötterna vill rycka upp det onda som en del insisterar på att betrakta enbart som ovidkommande tillfälligheter.

Med sina liberala och kapitalistiska principer kunde republiken ha avskaffat pamp- och storgodsväldet. Men av skäl som jag redan har diskuterat i andra essäer, har dessa principer inte på något effektivt och heltäckande sätt styrt vår historiska process. De har saboterats av den klass som hade till uppgift att tillämpa dem, så under över ett århundrade har de inte kunnat befria urinvånarna från den trälldom som hör ihop med storgodsväldet. När dessa principer nu dessutom befinner sig i kris runt om i världen, vore det meningslöst att tro att de plötsligt och oväntat skulle få en nyskapande vitalitet i Peru.

Det revolutionära tänkandet kan inte längre vara liberalt, det måste bli socialistiskt. Det samma gäller även reformismen. Det är inte av en slump, som efterapning eller modetrend som socialismen dyker upp i vår historia, som en del ytliga andar antar, utan som en historisk nödvändighet. Och å ena sidan, vi som bekänner oss till socialismen föreslår att organisera landet på socialistiskt grund, logiskt och sammanhängande. Och konstaterar att den ekonomiska och politiska ordning som vi bekämpar stegvis har förvandlats till ett stöd för utländska kapitalistiska imperialisters kolonisering av landet. Vi kungör att i detta skede av vår historia är det omöjligt att effektivt vara nationalistisk och revolutionär utan att vara socialist. Å andra sidan finns inte i Peru, och har aldrig funnits, en progressiv borgarklass, med nationell känsla, som bekant sig vara liberal och demokratisk, och vars politik inspireras av och grundas på den doktrinen. Med ett undantag, de traditionellt konservativa krafterna, som inte längre finns i Peru, som mer eller mindre uppriktigt, för egen del gör anspråk på ett visst drag av socialism.

Otillräckligt kritiska och djupsinniga sinnen kan tro att avskaffandet av storgodsväldet är en typisk och särskilt liberal och borgerlig åtgärd, och att tanken att förvandla den i socialistisk riktning bara är ett romantiskt försök att komma runt historiens lagar.

Dessa ytliga, naiva teoretiker motsätter sig socialismen utan andra argument än att kapitalismen inte har uttömt sina möjligheter i Peru. De som förfäktar denna tanke kommer att bli mycket förvånade när de upptäcker att socialismens uppgift i Perus regering, beroende på när och vilken historisk situation den måste anpassa sig till, i stor utsträckning kommer att vara att införa kapitalismen – det vill säga de historiska möjligheter som kapitalismen fortfarande erbjuder – i den utsträckning det tjänar genomförandet av sociala framsteg.

Valcárcel som inte utgår från teoretiska ”a priori” – som det kan sägas om mig själv och de mig närstående som tillhör en yngre generation – upptäcker samma väg genom sitt naturliga och spontana arbete för att lära känna och tränga in i urfolksfrågan. Den bok han har skrivit är inte ett teoretiskt och kritiskt verk. Den har ett evangeliskt drag, till och med domedagspräglad. Den är ett verk av en troende. Där finns inte precis principerna för den revolution som skulle återupprätta ursprungsfolken i nationens historia, men där finns deras myter. Och alltsedan George Sorels upphöjda ande, när han i reaktion mot den medelmåttliga positivism som hade smittat hans tids socialister, upptäckte Mytens eviga värde för att skapa stora

folkliga rörelser, vet vi mycket väl att det är en aspekt av kampen som vi med den mest perfekta realism inte bör varken försumma eller underskatta.

Storm över Anderna kom i rättan tid. Dess röst kommer att röra upp alla känsliga samveten. Det är den lidelsefulla profetia som utropar ett nytt Peru. Och det har ingen betydelse att för en del är det faktiska händelser som skapar profetian, och för andra är det profetian som skapar de faktiska händelserna

Översättning (från spanska) och förklarande noter: *Eva Björklund*